

Samassa veneessä?

Keskituloisten tuloliikkuvuus rakennemuutoksen Suomessa

MARIA VAALAVUO & TIMO M. KAUPPINEN

Maiden sisäiset tuloerot ovat kasvaneet ja keskituloisten aseman on nähty heikentyneen useissa kehittyneissä maissa. Artikkelissa tarkastellaan keskituloisten ansiotulokehitystä 2000-luvun Suomessa ja tutkitaan riskitekijöitä, jotka ovat yhteydessä keskituloisten suhteellisen tuloaseman muuttumiseen. Etenkin yrittäjien ja teollisuustyöntekijöiden tulokehitys on ollut epävarmaa.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Talouden rakennemuutos, teknologinen kehitys ja globalisaatio ovat vaikuttaneet työhön, toimeentuloon ja taloudelliseen epävarmuuteen eri puolilla maailmaa (Scheve & Slaughter 2004; OECD 2019; Riihelä & Tuomala 2019). Maiden sisäiset tuloerot ovat kasvaneet ja keskituloisten aseman on nähty heikentyneen useissa kehittyneissä maissa, kun taas maiden väliset tuloerot ovat kaventuneet (Milanovic 2017). OECD:n tuore tutkimus keskiluokan asemasta ja ahdingosta on osoitus uuden kiinnostuksen heräämisestä keskiluokaa kohtaan (OECD 2019).

OECD:n tutkimuksen tavoin Marja Riihelä ja Matti Tuomala (2019) havaitsivat analyysissään, että tarkasteltaessa käytettävissä olevia tuloja on näyttöä tulojakauman polarisoitumisesta. Työmarkkinoita koskevat aiemmat tulokset taas osoittavat työllisyyden kasvaneen matala- ja korkeapalkkaisissa ammattiteissa ja vähentyneen keskipalkkaisissa ammattiteissa (Böckerman & Vainiomäki 2014). Miten nämä trendit heijastuvat yksilöi-

den tuloaseman kehitykseen? Kuvaako epävakaus keskituloisten tulo- ja ammattiasemaa, ja onko riski oman aseman menettämiseen kaikille keskituloisille sama? Vastataksemme näihin kysymyksiin analysoimme keskituloisten ansiotuloliikkuvuutta vuosina 2004–2015 ja suhteellisen tuloaseman muutokseen liittyviä tekijöitä.

Keskiluokan on nähty olevan avainasemassa työpaikkojen luomisessa, yrittäjyydessä, inhimillisen pääoman kerryttämisessä sekä säästämises- sä ja kuluttamisessa (Banerjee & Dufflo 2008). Lisäksi toimiva demokratia ja hyvinvointivaltio vaativat alustakseen vahvan keskiluokan. Yhteiskunnan voimakas polarisoituminen saattaa johtaa sosiaaliseen ja poliittiseen epävakauteen ja sitä myötä myös talouskasvun hiipumiseen (Alesina & Perotti 1996; Thompson 2007; Littrell ym. 2010).

Keskiluokan kaventumisesta on ollut keskustelua jo pitkään vaihtelevin tuloksin (Rosenthal 1985; Frank 2007; Dallinger 2013; Vaughan-Whitehead 2016), mutta monet viimeaikaiset tutkimukset ja median huomio ovat keskittyneet kansakunnan marginaaleihin tulonjaon alaja yläpäässä (Atkinson & Piketty 2010; Alvaredo ym. 2013; Vaalavuo 2015). Janet Gornick ja Markus Jäntti (2013) toteavat, että huolimatta useista polarisaatiota tai keskiluokan kaventumisesta koske-

Tutkimusta rahoitti Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto, rahoituspäätökset 312710 ja 312794.

vista analyyseistä, tutkimusta keskiluokan taloudellisesta tilanteesta on oikeastaan yllättävän vähän. Ymmärtääksemme paremmin muutoksia esimerkiksi poliittisessa käyttäytymisessä voi tulonjaon keskiluokalla tapahtuneiden muutosten tutkiminen olla merkityksellisempää kuin ääripäiden analysointi.

Tuloerot ovat nykyään näkyvästi esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa, minkä taustalla on muun muassa vuonna 2008 alkanut talouskriisi. Tosin jo huomattavasti tätä ennen on esitetty vaatimuksia tuloerojen tutkimuksen nostamisesta takaisin taloustieteen valtavirtaan (Atkinson 1997). Suomessa tuloerot kasvoivat erityisesti 1990-luvun lopulla pääomatuloverotuksessa tapahtuneiden muutosten myötä, mutta 2010-luvulla tuloerot eivät ole enää kasvaneet. Aiemman analyysimme mukaan myöskään ansiotuloeroissa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia 2000-luvulla (Vaalavuo & Kauppinen 2019). Kansainvälisissä vertailuissa Suomi on edelleen maltillisten tuloerojen maa ja tulojen uudelleenjako tasoittaa huomattavasti markkinoilla syntyneitä tuloeroja (OECD 2015). Tuloerojen seuraaminen on kuitenkin tärkeää, sillä niillä voi olla moninaisia vaikutuksia yhteiskunnan, talouden ja poliittisen järjestelmän toimintaan.

Todellisten tuloerojen lisäksi *kokemus* tuloeroista ja oma *tulokehitys* suhteessa muihin tai odotettuun tulokehitykseen voivat olla merkittäviä tekijöitä esimerkiksi poliittisen käyttäytymisen (esim. Gidron & Mijis 2019) ja koetun hyvinvoinnin kannalta (esim. D'Ambrosio ym. 2019). Robert H. Frank (2007) on väittänyt, että juuri suhteellisen aseman heikentyminen suhteessa kaikkein rikkaimpiin on vahingoittanut keskiluokan hyvinvointia. Lisäksi voidaan ajatella, että suurtenkin tuloerojen kontekstissa tuloliikkuvuus vähentää kokemusta epäoikeudenmukaisuudesta.

Edellä mainituista syistä keskitymme tässä artikkelissa siihen, mitä juuri keskituloisten ansiotuloille on tapahtunut 2000-luvun Suomessa. Artikkelin pääasiallisena tavoitteena on tunnistaa ne keskituloiset, joiden suhteellinen tuloasema on muuttunut, ja analysoida, mitkä tekijät ovat yhteydessä tuloaseman muuttumiseen. Lisäksi tarkastelemme tilannetta talouskriisin kynnyksellä ja sen jälkeen eli kahdessa makrotaloudellisesti erilaisessa tilanteessa.

Aineistona käytämme kattavaa rekisteriaineistoa, joka pitää sisällään kaikki Suomessa asuvat henkilöt vuosilta 2004–2015. Aineisto mahdollis-

taa aiempaa yksityiskohtaisemman analyysin, sillä se ei rajaudu otokseen. Analyysissa keskitymme seurannan alussa keskituloisiin 24–54-vuotiaisiin henkilöihin ja seuraamme heitä viiden vuoden päähän. Analysoimme tuloaseman muutoksen yhteyttä erilaisiin sosioekonomisiin, alueellisiin ja demografisiin tekijöihin.

Tämä tutkimusasetelma poikkeaa aiemmista kuvauksista (erityisesti Vainiomäki 2018 ja Maczulskij & Kauhanen 2016), joissa on tarkasteltu joko pienituloisia tai koko tulojakaumaa kotitalouden käytettävissä olevien tulojen perusteella tai keskitytty ainoastaan rutiininomaista työtä tekeviin henkilöihin. Näkökulmamme on pelkkiin rutiininomaisiin töihin keskittymistä laajempi: se liittyy yleisempään keskusteluun tulojen polarisaatiosta ja työmarkkina-aseman epävarmuudesta. Ansiotuloja tarkastelemalla saadaan tarkempi kuva työmarkkinoilla tapahtuneiden muutosten laajuudesta ja kohdentumisesta kuin käytettävissä olevien tulojen analyysissä, jossa tulonsiirrot pehmentävät esimerkiksi työttömyyden seurauksia. Vastaavasti tarkastelemalla yksilön eikä kotitalouden tuloja nähdään työmarkkinoilla tapahtuvien muutosten vaikutukset selvemmin, kun parisuhteiden muodostumisen ja purkautumisen dynamiikka tai muut kotitalouden koossa ja rakenteessa tapahtuvat muutokset eivät vaikuta suoraan tuloksiin. Näiden valintojen seurauksena analyysi ei koske niinkään tutkittavien taloudellista toimeentuloa kuin heidän asemaansa työmarkkinoilla.

Aiempi tutkimus

Talouden ja teollisuuden rakennemuutos on tarkoittanut joidenkin työpaikkojen häviämistä ja niiden korvautumista uusilla ammanteilla. Kansantalouden kannalta kyseessä ei välttämättä ole suuri ongelma, mitä on kuvattu ”luovan tuhon” käsitteellä. Se viittaa prosessiin, jossa osa yrityksistä epäonnistuu ja katoaa työpaikkojensa kera, mutta samanaikaisesti toiset yritykset kykenevät innovaatioidensa kautta luomaan tuottavia työpaikkoja (Bartelsman ym. 2004; Maliranta 2005; Maliranta & Määttänen 2014).

Arvioita muutoksen suuruudesta on esitetty useita, joista tuoreimpana OECD:n tutkimus (2019). Sen mukaan joka kuudes keskiluokkainen työpaikka on vaarassa tulla automatisoiduksi, joskin Suomessa osuus on pienempi eli noin yksi

kymmenestä. Kaikki eivät ole kuitenkaan samassa veneessä työpaikan menetyksen todennäköisyyden suhteen: ammatin automatisointi on sitä hankalampaa, mitä korkeamman osaamisen ja palkan ammatista puhutaan (Frey & Osborne 2013), ja korkeasti koulutettujen ja huippuosaajien kysyntä onkin Euroopassa kasvanut (Van Reenen 2011; Eurofound 2014).

David H. Autor ja David Dorn (2013) ovat esittäneet, että teknologinen kehitys johtaa rutiinitehtävissä olevien siirtymiseen palveluammattaihin, ja Yhdysvalloissa työllisyys onkin kasvanut juuri matalapalkkaisissa palveluammateissa. Vastaavasti Terhi Maczulskij ja Merja Kauhanen (2016) havaitsivat, että matalapalkkaisten palvelutyössä olevien työllisyys on kasvanut Suomessa vuosina 1995–2009. Lisäksi on esitetty, että tuotannon ulkoistaminen matalamman palkkatason maihin on vaarantanut rutiininomaiset keskipalkkaiset työpaikat korkeamman palkkatason maissa (Goos ym. 2014). Tämä kehitys on johtanut työmarkkinoiden polarisaatioon monissa Euroopan unionin jäsenmaissa, myös Suomessa (Goos ym. 2014; Maczulskij & Kauhanen 2016). Voidaan olettaa, että niissä keskituloisissa ammateissa, joissa rutiinitehtävien osuus on suuri, tulojen ja työllisyyden epävarmuus koskettaa eniten.

Emily Murphy ja Daniel Oesch (2018) toisaalta muistuttavat, että analyyseissä tulisi huomioida myös työn tarjonta: viimeisiä vuosikymmeniä on useissa maissa luonnehtinut korkeasti koulutettujen naisten ja alhaisesti koulutettujen maahanmuuttajien tulo työmarkkinoille, mikä on vaikuttanut osaltaan työmarkkinoiden rakenteellisiin muutoksiin. Tasaisen polarisaatiokehityksen sijaan on lisäksi monissa maissa nähty ammatillista nousua, mikä on yhteydessä koulutustason kohentamiseen (Oesch & Rodríguez Ménes 2011; Eurofound 2014). Erot instituutioissa, esimerkiksi vähimmäispalkoissa, palkanmuodostusmekanismeissa ja hyvinvointivaltiossa, tuottavat myös erilaisia tuloksia maiden välillä eikä teknologisen kehityksen voida siten olettaa olevan deterministinen prosessi, joka vääjäämättä johtaa työpaikkojen häviämiseen (Oesch & Rodríguez Ménes 2011; Murphy & Oesch 2018).

Viime vuosikymmenten rakennemuutos on Suomessa tarkoittanut ennen kaikkea työllisyyden kasvua korkeimmissa tuloluokissa (Fernández-Macías 2012; Böckerman & Vainiomäki 2014), kun taas rutiininomaisista ammateista siirrytään pois (Maczulskij & Kauhanen 2016; Vai-

niomäki 2018). Vaikutukset yksilöihin voivat olla hyvin erilaiset riippuen henkilön osaamisesta ja koulutuksesta, mahdollisuuksista ja motivaatiosta kouluttautua uudelleen sekä esimerkiksi asuinpaikasta. Maczulskij ja Kauhanen (2016) havaitsivat, että rutiininomaista työtä vuonna 1995 tehneistä kognitiivista taitoa vaatineissa työtehtävissä olleet kokivat useammin ammatillista liikkuvuutta ylöspäin, kun taas fyysisiä tehtäviä tehneistä suurempi osa päätyi työttömäksi tai matalapalkkaiselle alalle. Jari Vainiomäki (2018) havaitsi rutiinitöissä olleiden miesten negatiivisen palkkakehityksen olleen yhteydessä ammattiryhmän vaihdoksiin matalapalkkaisiin palveluammattaihin, joskin pidemmällä aikavälillä palveluammattaihin siirtyneillä palkkakehitys muuttui paremmaksi kuin rutiinitöissä pysyneillä.

Tulonjakoa on yleensä tarkasteltu kotitalouksien käytettävissä olevien (raha)tulojen näkökulmasta (kotitalouden yhteenlasketut tulot verojen ja tulonsiirtojen jälkeen). Esimerkiksi OECD:n (2019) tuoreessa tutkimuksessa keskiluokkaan kuuluviksi määriteltiin kaikki, joiden kotitalouden käytettävissä olevat tulot olivat 75–200 prosenttia maan mediaanista. Tutkimuksessa havaittiin, että keskiluokka on kaventunut 1980-luvun puolivälistä 2010-luvun puoliväliin mennessä eniten Ruotsissa ja Suomessa: suomalaisen keskiluokan väestöosuus pieneni tällä ajanjaksolla noin kuusi prosenttiyksikköä. Aiemmin Steven Pressman (2007) vertaili keskiluokan tilannetta eri maissa suppeammalla keskiluokan määritelmällä, jossa keskiluokkaan kuuluviksi katsottiin ne henkilöt, joiden kotitalouden käytettävissä olevat tulot olivat 75–125 prosenttia maan mediaanituloista. Tällä määritelmällä keskiluokka oli supistunut seitsemässä ja kasvanut neljässä maassa vuosien 1980 ja 2000 välillä. Suurin supistuminen tapahtui Ruotsissa (-7,1 prosenttiyksikköä), kun taas Norjassa keskiluokka kasvoi samalla aikavälillä 4,9 prosenttiyksikköä. Suomi ei ollut mukana tutkimuksessa.

Tulonjaon muutoksia on tutkittu jakaumassa tapahtuneiden muutosten ohella myös tarkastelemalla, kuinka kauas suurituloiset ovat etääntyneet keskituloisista tulotasoltaan. Ursula Dallinger (2013) tutki sekä keskiluokan tuotannontekijätuloja että käytettävissä olevia tuloja. Keskiluokan määritelmä oli laaja: se sisälsi kaikki kolmeen keskimmäiseen tuloviidennekseen kuuluvat. Muihin maihin verrattuna Pohjoismaissa ero keskiluokan ja ylimmän tuloluokan välillä oli pienin niin tuo-

tannontekijätuloja kuin käytettävissä olevia tuloja tarkasteltaessa. Vuosien 1985 ja 2005 välillä ero keskiluokan ja ylimmän tuloluokan välillä kasvoi etenkin tuotannontekijätuloja tarkasteltaessa lähes kaikissa maissa. Tämä on Dallingerin mukaan saattanut johtaa käsitykseen keskiluokan ahdingosta, kuten myös Frank (2007) on argumentoinut.

Tuloerojen ohella on tärkeä tutkia tuloliikkuvuutta, sillä se vaikuttaa itsessään tuloeroihin, kun niitä tarkastellaan pidemmällä aikavälillä. Esimerkiksi Markus Gangl (2005) on todennut, että vertailevan tuloerotutkimuksen tulisi perustua pidemmän aikavälin tulojen keskiarvoon, sillä tuloliikkuvuus tasoittaa osan tuloeroista. Mahdollisuus tuloliikkuvuuteen voi myös kannustaa työntekoon ja oman osaamisen kehittämiseen. Toisaalta tulojen heittelehtiminen luo epävarmuutta tulevaisuuden tulojen suhteen ja voi siten vaikuttaa moniin tärkeisiin pidemmän aikavälin sitoumuksiin, kuten lasten hankintaan tai asunnon ostamiseen. Korkeiden tuloerojen maissa tuloerot voidaan hyväksyä helpommin, jos pienipalkkaiset eivät jämähdä matalapalkkatyöhön. Jopa enemmän kuin oma *tulotaso* voi tulojen *kehitys* – niin suhteessa muihin kuin absoluuttisesti mitattuna – vaikuttaa henkilön tyytyväisyyteen omaan taloudelliseen tilanteeseensa ja siten esimerkiksi poliittiseen käyttäytymiseen. Esimerkiksi Conchita D'Ambrosio ja kollegat (2019) havaitsivat, että vakaa tulotaso on yhteydessä korkeampaan subjektiiviseen hyvinvointiin, kun pidemmän aikavälin tulotaso kontrolloidaan; tulojen lasku alensi hyvinvointia, kun taas tulojen kasvu ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä koettuun hyvinvointiin.

David Aristei ja Cristiano Perugini (2015) vertailivat tuloliikkuvuutta käytettävissä olevien tulojen perusteella EU-maissa ennen talouskriisin puhkeamista ja totesivat, että liikkuvuus ja sen determinantit vaihtelevat institutionaalisen kontekstin mukaan. Tuloliikkuvuus oli merkittävää anglosaksisissa ja Baltian maissa, kun taas Pohjois-Euroopan hyvinvointivaltioissa tuloja kuvasti enemmän pysyvyys. Pohjoismaissa, Suomi mukaan lukien, tulonsiirroilla tasoitetaan huomattavasti ansiotuloissa tapahtuvaa vaihtelua.

Rakennemuutoksesta, työmarkkinoiden murroksesta ja globalisaatiosta puhuttaessa on käytettävissä olevien tulojen sijaan kiinnostavampi analysoida palkka- ja yrittäjätulojen muutoksia, joihin nämä trendit ennen kaikkea vaikuttavat. Tällöin ei siis suoraan huomioida niitä muutoksia, joita ve-

roihin ja tulonsiirtoihin on tehty tai miten erilaiset kotitalouteen liittyvät seikat vaikuttavat tulonjakoon. Tulojen uudelleenjakoa vaikuttaa huomattavasti keskituloisten käytettävissä oleviin tuloihin, mutta palkka- ja yrittäjätulojen muutokset ovat todennäköisesti voimakkaammin yhteydessä henkilön kokemukseen asemastaan työmarkkinoilla nyt ja tulevaisuudessa. Ansiotulojen eroista ja ansiotuloliikkuvuudesta on huomattava määrä tutkimusta etenkin työn taloustieteen tutkijoilta, mutta harvemmin on tutkittu nimenomaan keskituloisten suhteellista tuloliikkuvuutta.

Ronald Bachmannin ja kollegoiden (2016) tutkimuksessa vertailtiin ansiotuloeroja ja ansiotuloliikkuvuutta Euroopassa. Alhaisimmat tuloerot löytyivät Tanskasta ja sen jälkeen Belgiasta, Suomesta, Maltaalta ja Alankomaista. Ansiotuloerojen havaittiin kaikissa maissa olevan suuremmat tulojakaon yläpäässä. Tuloliikkuvuudella oli keskimääräistä vähäisempi vaikutus tuloeroihin Kyproksen ja Alankomaiden lisäksi Suomessa. Kaikkein vähiten tuloliikkuvuutta oli ylimmässä tuloikymmenyksessä, kun taas tulojakaon keskivaiheilla liikkuvuutta tulodesiilistä toiseen oli eniten. Myös Dimitris Pavlopoulos ja kollegat (2010) havaitsivat, että palkkaliikkuvuus on harvinaisempaa tulojakaon ala- ja yläpäässä. Erityisen vähäistä se oli Suomessa.

Tämän artikkelin tulokset täydentävät aiempia tuloliikkuvuustutkimuksia siten, että tarkennamme analyysin yksilön ansiotuloihin ja ansiotulojen osalta nimenomaan keskituloisten tulokehitykseen. Toisaalta näkökulmamme on rutiininomaisissa ammateissa työskennelleitä koskevia tutkimuksia (Maczulskij & Kauhanen, 2016; Vainiomäki, 2018) laajempi, koska analysoimme laajemmin kaikkia keskituloisia. Erityisesti vastaamme kysymykseen, *kenellä* keskituloisten joukossa suhteellisen tuloaseman kehitys on ollut positiivista tai negatiivista.

Tutkimusasetelma, aineisto ja menetelmät

Aineisto

Käytössämme on Tilastokeskuksen koko Suomen väestön kattava rekisteriaineisto vuosilta 2000–2016 (käyttölupa TK-53-1376-17). Vuosina 2001–2003 ja 2016 aineistossa on puuttuvia tietoja, minkä vuoksi keskityimme analyyseissä pääasiallisesti ajanjaksoon 2004–2015. Aineisto sisäl-

tää tiedot yksilöiden palkka- ja yrittäjätuloista sekä muista tuloista, ammattiryhmästä, työkuukausista, työpaikoista ja asuinpaikasta sekä sosiodemografisia muuttujia. Lisäksi yksilö voidaan yhdistää aineistossa muihin kotitaloutensa jäseniin.

Keskituloiset ja tuloaseman muutos

Ansiotulot sisältävät analyysissämme henkilön palkka- ja yrittäjätulot, jotka on deflatoitu vuoden 2015 tasoon. Yrittäjätuloja voi Tilastokeskuksen aineistossa sisältyä varsinaisten yrittäjätulojen lisäksi myös omaisuus- ja palkkatuloeriin. Omaisuustuloja ei ole kuitenkaan tässä tutkimuksessa otettu huomioon tuloina, koska tarkoitus oli tutkia vain työstä saatua tuloa. Tämä voi vaikuttaa kuvaan yrittäjien tulokehityksestä.

Olemme määritelleet keskituloiset sen perusteella, kuinka suuret henkilön ansiotulot ovat olleet suhteessa 24–59-vuotiaiden mediaaniin eli keskimmaiseen havaintoon: keskituloisia ovat kaikki, joiden tulot ovat 75–200 prosenttia mediaanituloista. Käytimme tässä samaa määritelmää kuin OECD:n (2019) tutkimuksessa. Keskituloiset jaetaan lisäksi alempiin keskituloisiin (75–100 % mediaanista), keskimmäisiin keskituloisiin (100–150 % mediaanista) ja ylempiin keskituloisiin (150–200 % mediaanista). Mediaani on laskettu ainoastaan ansiotuloja saaneiden perusteella.

Vuosittaisten ansiotulojen perusteella olemme laskeneet henkilölle aseman tulojakaumassa. Henkilöt on jaettu ansiotulojensa perusteella tuloprosenttiileihin eli sataan tuloprosentteeseen, joissa kussakin on yksi prosentti kunkin vuoden 24–59-vuotiaista ansiotuloja saaneista henkilöistä. Tuloasema katsotaan analyysissämme muuttuneeksi silloin, kun asema tulojakaumassa muuttuu ainakin 10 prosenttipistettä ylös- tai alaspäin. Tähän tuloaseman muutokseen perustuvaa kategorista muuttujaa käytämme vastemuuttujana regressioanalyysimalleissamme. Lisäksi testasimme tuloksien paikkansapitävyyttä, kun tulomuutoksen rajana oli 20 prosenttipistettä eli huomattavasti merkittävämpi tuloaseman muutos. Koska keskituloiset ovat hyvin suuri ryhmä, haluamme tutkia myös tämän ryhmän sisällä tapahtuvaa tuloliikkuvuutta, sillä hyppäykset tuloryhmien välillä eivät välttämättä kerro suuristakaan tulomuutoksista, jos jossain määrin sattumanvaraisen tuloajan yli ei kuljeta. Tämän takia olemme määritelleet tuloaseman muutokset suhteellisen tuloaseman muutoksina prosenttipisteiden avulla laskettuna.

Ammattiryhmä

Käytämme Tilastokeskuksen sosioekonomisen aseman luokittelua, jossa henkilöt jaetaan ammattinsa perusteella ylempiin ja alempiin toimihenkilöihin, maatalousyrittäjiin ja muihin yrittäjiin sekä teollisuustyöntekijöihin ja muihin työntekijöihin.¹

Tutkimusjoukko

Aineiston avulla seuraamme henkilöiden ansiotulokehitystä vuosien 2004 ja 2009 sekä 2010 ja 2015 välillä. Analyysissa keskitymme seurannan alussa keskituloisiin 24–54-vuotiaisiin henkilöihin (eli seurannan päättyessä 29–59-vuotiaisiin). Seurannassa ja analyyseissämme mukana ovat kaikki ne keskituloiset, jotka saivat ansiotuloja ja jotka olivat töissä ainakin 7 kuukautta seurantajakson ensimmäisen vuoden aikana (joko v. 2004 tai v. 2010). Tällä tavoin tutkimuksen ulkopuolelle jäävät ne henkilöt, jotka seurannan alussa eivät pääasiallisesti olleet töissä tai yrittäjätoiminnassa. Samoin analyyseistä on poistettu henkilöt, jotka ovat kuolleet, jääneet eläkkeelle tai muuttaneet pois Suomesta ennen seurantajakson päättymistä. Lopulliseen tutkimusjoukkoomme kuului ensimmäisellä ajanjaksolla 1 108 575 henkilöä ja myöhemmällä ajanjaksolla 1 108 346 henkilöä. Osassa kuvailevista analyyseistä tutkimusjoukkoon kuuluvat kaikki 24–59-vuotiaat. Muuttujien jakaumat on kuvailtu liitetaulukossa 1 (ks. www.julkari.fi).

Menetelmä

Selitettävänä muuttujana analyyseissämme on suhteellisen tuloaseman muutos, joka voi saada neljä arvoa: 1) ei muutosta (vertailukategoria), 2) tuloaseman paraneminen, 3) tuloaseman heikkeneminen ja 4) tulottomaksi päätyminen. Koska vastemuuttujamme on kategorinen, käytämme multinomiaalista logistista regressiomallia aineiston analysoimiseen ('mlogit', Stata 15). Selittävät muuttujat on mitattu seurannan alussa (v. 2004 tai v. 2010). Mallin voi kirjoittaa muotoon:

$$\ln\left(\frac{P(\text{tulomuutos}=k)}{P(\text{tulomuutos}=ei\text{ muutosta})}\right) = B_{k0} + B_{k1} \text{Ammatti}_i + B_{k2} X_n$$

jossa tulomuutosta selitetään suhteessa kategoriaan $k=1$ (ei tuloaseman muutosta). B_{k0} on vakiotermi selitettäessä tulomuutosluokkaan k kuulumista

¹ https://www.stat.fi/meta/luokitukset/sosioekon_asema/001-1989/index.html (viitattu 3.5.2019)

ja B_{ki} on vastaavasti muuttujan $Ammatti_i$ (henkilön i ammatti seurannan alussa eli joko v. 2004 tai v. 2010) regressiokerroin.² X_n kuvaa seurannan alussa mitattuja taustamuuttujia ja B_{kn} niiden regressiokertoimia luokkaa k selitettäessä. Seurannan alussa mitattuina taustamuuttujina malleissa ovat ikä ja iän neliö, sukupuoli, alkuperäinen tuloryhmä, asuinpaikka, ulkomaalaistausta sekä perhetyyppi. Asuinpaikkaa olemme kuvanneet maaseutukaupunkimaisuusmuuttujalla, jossa asuinpaikat on jaoteltu kaupunkeihin, kaupunkien kehysalueisiin, maaseutukeskuksiin, kaupungin läheiseen maaseutuun ja muuhun maaseutuun.

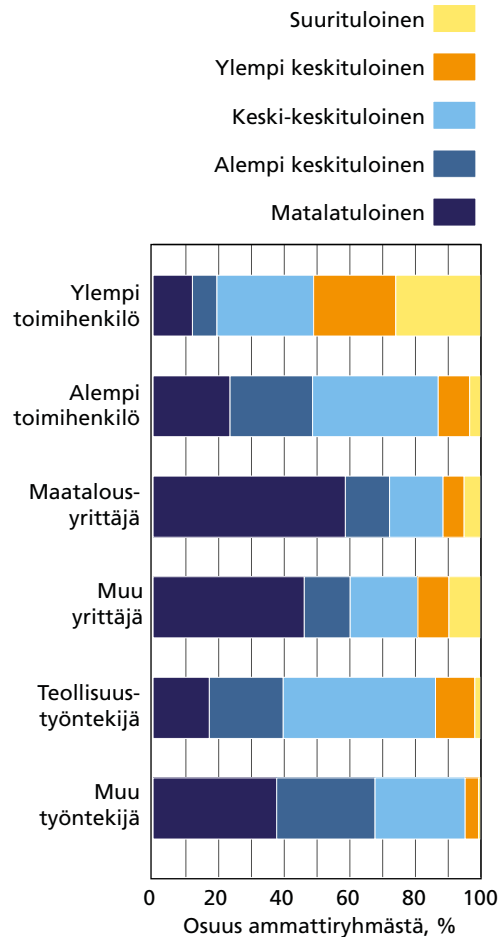
Tulokset

Aloitamme tulosten läpikäymisen kuvailemalla ansiotuloluokkia ja niihin kuuluvia 24–59-vuotiaita henkilöitä. Keskituloisia – eli henkilöitä, joiden vuoden palkka- ja yrittäjätulot olivat 75–200 prosenttia mediaanista – on vuosien 2004–2016 välillä ollut keskimäärin 52 prosenttia kaikista 24–59-vuotiaista. Lisäksi ilman ansiotuloja oli keskimäärin 16 prosenttia, matalatuloisia oli 26 prosenttia ja loput 7 prosenttia kuuluivat suurituloisiin. Keskituloisiin kuuluvien osuus on pysynyt ajanjaksolla vakaana (muutos -1 prosenttiyksikköä vuosien 2004 ja 2016 välillä).

Selvitimme keskituloisten väestöosuuden vaihtelua 2000-luvulla vertailun vuoksi myös käytävissä oleviin rahatuloihin perustuen. Havaitsimme, että osuus on pienentynyt kahdella prosenttiyksiköllä vuosien 2000 ja 2016 välillä. OECD:n (2019) havainnot osuuden suuremmasta pienentymisestä liittyvät siis erityisesti 2000-lukua edeltäneeseen kehitykseen.

Kuviossa 1 on esitetty ansiotuloluokkiin jakautuminen eri ammattiryhmissä vuonna 2010. Teollisuustyöntekijät kuuluvat kaikkein useimmin keskituloisiin (81 % kaikista tuloja saaneista teollisuustyöntekijöistä). Muissa työntekijöissä matalatuloisten luokkaan kuuluminen on huomattavasti yleisempää (keskituloisiin kuuluvien osuus on 62 %). Yrittäjät ovat useimmiten matalatuloisia, ja maatalousyrittäjistä vain 36 prosenttia kuu-

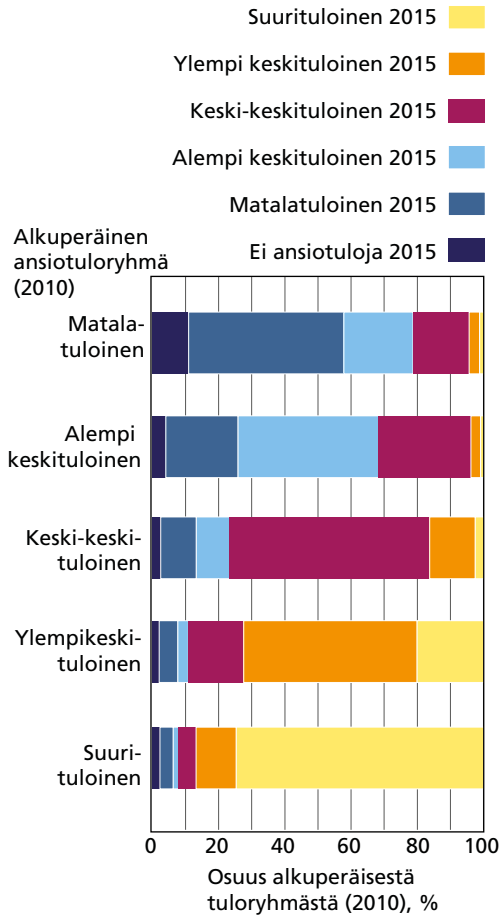
² *Ammattiryhmä on useampiluokkainen luokiteltu muuttuja, joten varsinaisesti kyse on muista ammattiryhmiä paitsi ylempiä toimihenkilöitä kuvaavista indikaattorimuuttujista ja niiden regressiokertoimista. Ylemmät toimihenkilöt ovat vertailuryhmänä heidän oletettavasti myönteisimmän tulokehityksensä vuoksi.*

Kuvio 1. 24–59-vuotiaiden jakautuminen ansiotuloluokkiin ammatin mukaan (2010). Huom. mukana kuviossa kaikki 24–59-vuotiaat, joilla oli ansiotuloja vuonna 2010 ja ammattiryhmä tiedossa.

luu keskituloisiin (tässä on huomioitava, että pääomatulot eivät ole mukana tulokäsitteessämme). Muista yrittäjistä joka kymmenes on kuitenkin suurituloinen. Ylemmistä toimihenkilöistä neljäsosa kuuluu suurituloisiin ja toinen neljäsosa ylempiin keskituloisiin.

Kuviossa 2 on kuvattu ansiotuloliikkuvuutta eri tuloluokkien välillä vuosien 2010 ja 2015 välillä (vuosien 2004–2009 kuvio näyttää hyvin samankaltaiselta). Kuten aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, samassa tuloluokassa pysyminen on yleisempää suurituloisten ryhmässä. Lisäksi kiinnostavaa on matalatuloisten suurempi riski päätyä seurannan lopussa tilanteeseen, jossa ansiotuloja ei ole lainkaan; toisaalta yli 40 prosentilla matalatu-

Kuvio 2. Yleinen ansiotuloliikkuvuus 2010–2015, koko tulojakauma. Huom. Kuvio esittää vuoden 2015 ansiotulojen jakauman vuoden 2010 ansiotuloluokan mukaan. Mukana kuviossa ovat vain seurannan alkuvuoden (2010) 24–54-vuotiaat, joilla oli tuolloin ansiotuloja ja ainakin 7 työkuukautta ja jotka kuuluivat asuntokuntaväestöön seurannan alussa ja lopussa.

loisista tuloluokka paranee. Keskituloiset pysyvät pääsääntöisesti keskituloisina, mutta alemmista keskituloisista noin viidesosa siirtyy matalatuloisten ryhmään ja vastaavasti ylemmistä keskituloisista noin viidesosa siirtyy suurituloisten ryhmään.

Taulukossa 1 on kuvailtu keskituloisten tulo-liikkuvuutta taustatekijöiden mukaan. Tuloaseman muutokset perustuvat siihen, että henkilön suhteellinen asema tulojakaumassa laski tai nousi ainakin kymmenen prosenttipistettä. Lisäksi on erikseen luokiteltu ne, jotka olivat ilman ansiotuloja seurantajakson lopussa. Ensimmäisellä ajanjaksolla tuloasema säilyi samana 57 prosentilla tutkittavista henkilöistä, asema parani 18 prosenttil-

la ja heikkeni 23 prosentilla. Ilman ansiotuloja oli kaksi prosenttia alun perin keskituloisista. Jälkimmäisellä ajanjaksolla asema heikkeni pienemmällä osalla eli 20 prosentilla; toisaalta ilman ansiotuloja oli kolme prosenttia tutkimusryhmästä. Tämä hieman positiivisempi tulokehitys on todennäköisesti yhteydessä siihen, että ensimmäinen jakso päättyi vuonna 2009 Suomeenkin ulottuneeseen taloustaantumaa, kun taas toinen tutkimusjakso alkoi tästä makrotaloudellisesti synkstä hetkestä, ja vuonna 2015 oli taloudessa havaittavissa jo elpymisen merkkejä.

Tuloasema heikkeni keskimääräistä useammin nuorimmassa ikäryhmässä, yrittäjillä ja teollisuustyöntekijöillä sekä maaseudulla asuvilla. Teollisuustyöntekijöillä tämä heikko tulokehitys näkyy huomattavasti selvemmin taantumaa päättyvällä periodilla vuosina 2004–2009, sillä vuosina 2010–2015 tuloaseman nousu oli heillä lähes yhtä yleistä kuin tuloaseman lasku. Vastaavasuuntainen ero periodien välillä havaitaan myös vanhimmassa ikäryhmässä ja miehillä. Toisaalta maatalousyrittäjillä meni heikommin jälkimmäisellä ajanjaksolla. Maatalousyrittäjien tulojen kausittaisen vaihtelun vuoksi etenkin heidän osaltaan tulisi tarkastella useampaa ajanjaksoa tai useamman vuoden tuloja, jotta pidemmälle meneviä ajallisia muutoksia koskevia johtopäätöksiä olisi mahdollista tehdä. Myös naisilla ja alemmissa toimihenkilöammateissa kehitys oli jälkimmäisellä periodilla aiempaa heikompa. Nämä periodien väliset erot kuvastanevat taantumaa vaikutusta nopeammin teollisuustyöhön ja ”miesten aloihin”. Kuntien välillä havaittiin erillisessä analyysissä huomattavia eroja siinä, kuinka suurella osalla tulotaso heikkeni.

Tuloasema parani keskimääräistä useammin nuorimmassa ikäryhmässä ja niillä, joilla oli alun perin alempi tulotaso. Näistä moni voi olla työuran alkuvaiheessa, jolloin asema usein paranee. Lisäksi korkeakoulutetuilla ja yrittäjillä tuloasema koheni keskimääräistä useammin (lukuun ottamatta maatalousyrittäjiä jälkimmäisellä ajanjaksolla). Nuorilla ja yrittäjillä tuloaseman muutosta ilmeni siis huomattavasti molempiin suuntiin, ja etenkin yrittäjien tulokehitys oli huomattavan polarisoitunut. Vakain tulotaso oli toimihenkilöillä ja vanhemmissa ikäryhmissä sekä etenkin niillä, joilla oli seurannan alussa korkeampi tulotaso. Ylemmillä keskituloisilla suhteellisen tuloaseman selvä nousu voi edellyttää huomattavaa tulojen euromääräistä kasvua (ks. liitetaulukko 2, www.julkari.fi).

Taulukko 1. Keskituloisten tuloaseman muutokset vuosina 2004–2009 ja 2010–2015 seurannan alussa mitattujen taustatekijöiden mukaan.

	Asema säilyi, %	Asema parani, %	Asema heikkeni, %	Päätyi ilman ansiotuloja, %
Tuloaseman muutos 2004–2009				
Alempi keskituloinen, alle 75%	50	28	19	3
Keski-keskituloinen, 100–150%	55	18	25	2
Ylempi keskituloinen, yli 150%	75	3	20	2
Mies	55	19	24	3
Nainen	58	18	21	2
24–29v.	39	31	26	3
30–39v.	53	22	22	2
40–49v.	63	14	20	2
50–59v.	62	9	25	3
Ei peruskoulun jälkeistä tutkintoa	53	14	28	4
Ylempi korkeakoulututkinto	57	25	16	2
Ulkomaalaissyntyinen	46	22	24	7
Ylempi toimihenkilö	61	21	16	2
Alempi toimihenkilö	61	20	18	2
Maatalousyrittäjä	32	24	42	2
Muu yrittäjä	31	25	39	4
Teollisuustyöntekijä	51	12	33	4
Muu työntekijä	59	15	24	3
Kaupungit	57	19	21	3
Kaupungin kehysalue	57	18	23	2
Maaseutukeskus	58	16	23	2
Kaupungin läheinen maaseutu	56	17	25	2
Muu maaseutu	54	17	27	2
Kaikki	57	18	23	2
Tuloaseman muutos 2010–2015				
Alempi keskituloinen, alle 75%	49	27	19	4
Keski-keskituloinen, 100–150%	57	18	22	3
Ylempi keskituloinen, yli 150%	77	3	18	2
Mies	58	20	19	3
Nainen	59	16	22	3
24–29v.	40	31	25	3
30–39v.	54	23	20	3
40–49v.	65	14	18	3
50–59v.	67	9	21	3
Ei peruskoulun jälkeistä tutkintoa	53	16	25	6
Ylempi korkeakoulututkinto	60	22	16	2
Ulkomaalaissyntyinen	47	21	23	8
Ylempi toimihenkilö	63	19	16	2
Alempi toimihenkilö	61	18	19	2
Maatalousyrittäjä	29	18	51	2
Muu yrittäjä	33	24	38	4
Teollisuustyöntekijä	57	18	21	4
Muu työntekijä	60	15	21	3
Kaupungit	58	19	20	3
Kaupungin kehysalue	60	18	20	2
Maaseutukeskus	61	17	20	2
Kaupungin läheinen maaseutu	59	17	22	3
Muu maaseutu	57	17	24	2
Kaikki	58	18	20	3

Taulukossa 2 esitellään multinomiaalisen logistisen regressioanalyysin tulokset erikseen kahdelle ajanjaksolle. Kertoimet kuvaavat kullakin sarakkeella kuvatun tulomuutoksen riskiä suhteessa siihen, että tuloasema pysyy samana, kun muut muuttajat on vakioitu. Kutakin selittävän muuttajan luokkaa verrataan kyseisen muuttajan vertailuluokkaan. Yli yhden olevat kertoimet tarkoittavat, että kyseisessä selittävän muuttajan luokassa kyseisen tulomuutoksen yleisyyden suhde *samana pysyvän* tulotason yleisyyteen on suurempi kuin vertailuluokassa.³

Ammattiryhmiä koskevia tuloksia havainnollistetaan myös kuviossa 3, jossa mallinnuksen tulokset näytetään kunkin tulomuutoksen ennustettuna todennäköisyytenä, kun mallin muut muuttajat on vakioitu keskimääräisiin arvoihinsa. Kuviossa erottuvat etenkin yrittäjät, joilla todennäköisyys suhteellisen tulotason muutokselle on muita suurempi.

Tulokset ovat hyvin samankaltaiset kuin taulukossa 1, vaikka erilaisia taustatekijöitä kontrolloidaan. Tulotason heikkeneminen on todennäköisempää yrittäjillä ja työntekijöillä verrattuna ylempiin toimihenkilöihin. Heillä on myös suurempi riski päätyä ilman ansiotuloja. Verrattuna muihin ryhmiin yrittäjillä myös tulojen paraneminen on varsin yleistä suhteessa samana pysyvän tulotason yleisyyteen, minkä vuoksi tuloaseman paranemisen riskisuhteet ovat heillä erityisen suuria taulukossa 2. Tämä kertoo siitä, että yrittäjien tuloasemassa on hyvin vaihtelevaa kehitystä. Ajanjaksojen välillä merkittävin muutos koskee teollisuustyöntekijöitä, joilla riski tuloaseman heikkenemiseen oli suurempi ajanjaksolla 2004–2009 verrattuna ajanjaksoon 2010–2015, sekä maatalousyrittäjiä, joilla aseman heikkeneminen taas yleistyi jälkimmäisellä ajanjaksolla.

Vastaavasti myös ulkomaalaistaustaisilla sekä tuloaseman heikkeneminen että paraneminen olivat todennäköisempiä kuin suomalaistaustaisilla. Ylemmillä keskituloisilla tuloasema säilyi sama-

³ Kertoimet ovat logit-asteikollisten kertoimien eksponenttimuunnoksia. Ne vastaavat logistisen regressioanalyysin odds ratio -kertoimia sillä erotuksella, että kunkin tulomuutoksen odds ratio -kertoimet ovat ehdollisia sille, että tapahtui joko kyseinen tulomuutos tai tuloasema ei muuttanut. Kertoimet eivät kuvaa suoraan kyseisen tulomuutoksen todennäköisyyksien suhteita selittävän muuttajan luokkien välillä, vaan sitä, kuinka moninkertainen kyseiseen tulomuutosluokkaan kuulumisen yleisyyden suhde samana pysyvän tuloaseman yleisyyteen on yhdessä selittävän muuttajan luokassa verrattuna vertailuluokkaan (em. ehdolla).

na todennäköisemmin kuin alemmilla keskituloisilla. Myönteisintä tulokehitys oli kaupungeissa.

Nämä tulokset kuvastavat etenkin yrittäjien ja teollisuustyöntekijöiden epävarmaa tulokehitystä. Tulosten tulkintaa yrittäjien kohdalla hankaloittaa kuitenkin se, että he saavat osan tuloistaan pääomatuloina, joita ei ole tulokäsitteessämme otettu huomioon. Yrittäjien tulojen vaihtelua voi selittää myös se, että yritystoimintaan liittyy enemmän kausivaihtelua.

Kun testasimme malleja niin, että tuloaseman muutos oli ainakin 20 prosenttipistettä, tuloasema säilyi vakaana noin 75 prosentilla. Tuloaseman paranemista ja heikkenemistä selittivät kuitenkin samat tekijät kuin taulukossa 2, lukuun ottamatta sitä muutosta, että alemmilla toimihenkilöillä asema heikkeni nyt epätodennäköisemmin kuin ylemmillä toimihenkilöillä.

Miten suhteellisen tuloaseman muutos sitten on yhteydessä keskituloisen euromääräiseen tulokehitykseen? Vähintään kymmenen prosenttipisteen muutos tulojakaumassa tarkoittaa merkittävää tulojen muutosta. Tämä näkyy liitetaulukossa 2 (ks. www.julkari.fi), jossa esitetään keskimääräinen tulotaso seurannan alussa ja lopussa tulojakauman eri pisteissä. Suhteellisen tuloaseman muutokseen vaadittu euromääräinen muutos oli suurin keskituloisten ala- ja ylärajalla, mikä kertoo suuremmista absoluuttisista tuloeroista tulonjaon ääripäässä. Myös tuloaseman pysyessä vakaana tulot keskimäärin kasvoivat ensimmäisellä ajanjaksolla, mikä liittyy yleiseen ansiotulotason kasvuun. Jälkimmäisellä ajanjaksolla tätä efektiä ei ole.

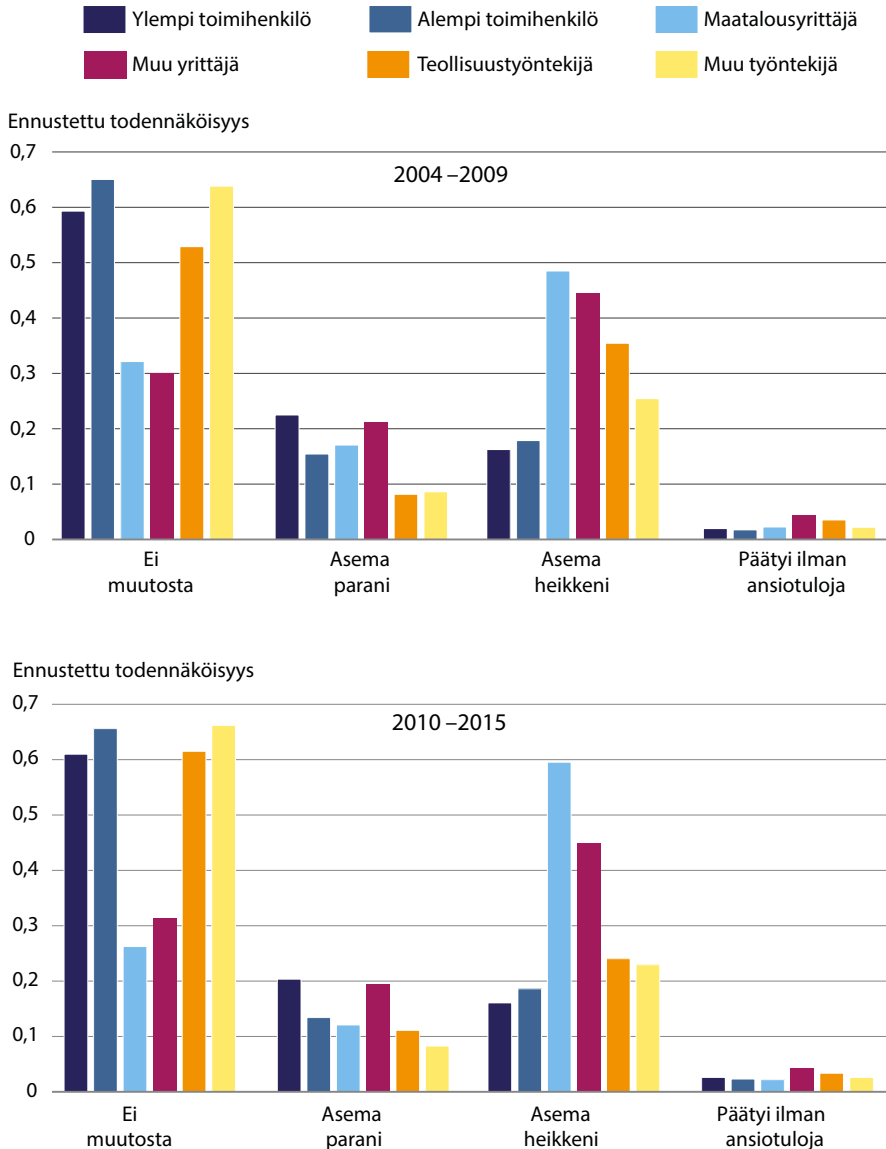
Yhteenveto

Tutkimme tässä artikkelissa keskituloisten tulo-
liikkuvuutta vuosien 2004 ja 2009 sekä 2010 ja 2015 välillä. Ajanjaksoa kuvaa tuloerojen kasvun tasaantuminen, mutta myös vuonna 2009 Suomeenkin osunut talouskriisi, joka ei toisaalta heijastunut työttömyyteen kuten 1990-luvun alussa. Keskituloisten toimeentulon kehityksestä ja tulo-
liikkuvuudesta on yllättävän vähän tutkimustietoa siihen nähden, että keskiluokan ahdinko nousee otsikoihin tasaisin väliajoin. Uutisotsikot heijastelevat usein kehitystä Yhdysvalloissa, joten suomalaiselle tutkimustiedolle on tarvetta. Tässä artikkelissa fokuksemme oli nimenomaan palkka- ja yrittäjätuloissa, joiden avulla arvioimme muutoksia työmarkkinoilla. Sen sijaan hyvinvointival-

Taulukko 2. Taustatekijöiden vakioidut yhteydet tuloaseman muutoksiin periodin mukaan, multinomiaalinen logistinen regressio.

	Asema parani	Asema heikkeni	Päätyi ilman ansiotuloja
Tuloaseman muutos 2004-2009, suhteelliset riskikertoimet (verrattuna tuloaseman säilymiseen)			
Ammattiasema (ref. ylempi toimihenkilö)			
Alempi toimihenkilö	0,624 [0,615–0,634]	1,005 [0,989–1,020]	0,789 [0,757–0,823]
Maatalousyrittäjä	1,397 [1,327–1,470]	5,511 [5,277–5,755]	2,099 [1,834–2,403]
Muu yrittäjä	1,851 [1,797–1,906]	5,397 [5,259–5,538]	4,312 [4,059–4,581]
Teollisuustyöntekijä	0,405 [0,397–0,414]	2,447 [2,404–2,490]	1,978 [1,891–2,070]
Muu työntekijä	0,355 [0,348–0,362]	1,456 [1,430–1,482]	1,020 [0,973–1,069]
Kaupunki/maaseutumaisuus (ref. kaupunki)			
Kaupunkien kehysalueet	0,956 [0,939–0,973]	1,054 [1,037–1,070]	0,997 [0,956–1,039]
Maaseutukeskus	0,843 [0,823–0,864]	1,034 [1,013–1,055]	0,811 [0,766–0,859]
Kaupunkia ympäröivä maaseutu	0,921 [0,901–0,942]	1,098 [1,078–1,119]	0,900 [0,854–0,948]
Muu maaseutu	0,853 [0,839–0,867]	1,185 [1,169–1,202]	0,833 [0,801–0,866]
Ansiotuloluokka (ref. alempi keskituloinen)			
Keski-keskituloinen	0,515 [0,508–0,521]	1,303 [1,288–1,319]	0,594 [0,577–0,611]
Ylempi keskituloinen	0,046 [0,044–0,047]	0,845 [0,831–0,859]	0,378 [0,362–0,395]
Ulkomaalaissyntyinen	1,290 [1,237–1,346]	1,326 [1,275–1,379]	3,241 [3,036–3,461]
Vakiotermi	68,548 [60,236–78,008]	19,720 [17,560–22,147]	4,388 [3,291–5,852]
Tuloaseman muutos 2010-2015, suhteelliset riskikertoimet (verrattuna tuloaseman säilymiseen)			
Ammattiasema (ref. ylempi toimihenkilö)			
Alempi toimihenkilö	0,613 [0,604–0,622]	1,078 [1,062–1,094]	0,820 [0,792–0,850]
Maatalousyrittäjä	1,380 [1,296–1,470]	8,621 [8,216–9,047]	1,925 [1,659–2,232]
Muu yrittäjä	1,857 [1,806–1,909]	5,424 [5,295–5,557]	3,162 [2,996–3,336]
Teollisuustyöntekijä	0,542 [0,531–0,552]	1,483 [1,456–1,511]	1,264 [1,213–1,318]
Muu työntekijä	0,374 [0,367–0,381]	1,317 [1,293–1,342]	0,904 [0,866–0,943]
Kaupunki/maaseutumaisuus (ref. kaupunki)			
Kaupunkien kehysalueet	0,940 [0,924–0,956]	1,008 [0,992–1,024]	0,868 [0,834–0,903]
Maaseutukeskus	0,834 [0,814–0,854]	0,952 [0,931–0,973]	0,741 [0,702–0,783]
Kaupunkia ympäröivä maaseutu	0,895 [0,876–0,914]	1,062 [1,042–1,083]	0,890 [0,849–0,933]
Muu maaseutu	0,845 [0,831–0,859]	1,101 [1,085–1,117]	0,721 [0,694–0,749]
Ansiotuloluokka (ref. alempi keskituloinen)			
Keski-keskituloinen	0,496 [0,490–0,502]	1,152 [1,138–1,166]	0,535 [0,521–0,549]
Ylempi keskituloinen	0,045 [0,044–0,047]	0,767 [0,754–0,780]	0,326 [0,313–0,339]
Ulkomaalaissyntyinen	1,176 [1,139–1,213]	1,366 [1,327–1,406]	3,110 [2,973–3,253]
Vakiotermi	23,933 [21,013–27,258]	13,174 [11,693–14,844]	0,721 [0,550–0,946]

Huom. N = 1 078 625 ajanjaksolla 2004–2009 ja 1 080 975 ajanjaksolla 2010–2015. Mallissa kontrolloitu lisäksi ikä, iän neliö, sukupuoli ja perheese-
ma seurannan ensimmäisenä vuotena. Koulutustasoa ei ole kontrolloitu multikollineaarisuuden takia. 95 % luottamusväliit suluisia. Kaikki tulokset
tilastollisesti merkitseviä, p-arvo < 0,01, lukuun ottamatta ajanjaksolla 2004–2009 alempia toimihenkilöitä tuloaseman heikentymisen osalta ja muita
työntekijöitä päätymissä ilman ansiotuloja, sekä ajanjaksolla 2010–2015 kaupunkien kehysalueita aseman heikentymisen osalta. Ks. lisäksi alaviite 3.

Kuvio 3. Ennustettu todennäköisyys suhteellisen tuloaseman muuttumiselle 2004–2009 ja 2010–2015 seurannan alun ammattiaseman mukaan. Huom. tulokset perustuvat taulukossa 2 esitettyyn multinomiaaliseen regressiomalliin, jossa on vakioitu muita tekijöitä.

tion tuloja tasaavan funktion jätimme tarkoituksella analyysien ulkopuolelle.

Keskituloisiin kuuluvien osuus on ansiotuloja tarkasteltaessa pysynyt vakaana vuosien 2004–2015 välillä, mutta tuloksemme osoittavat, että keskituloisten ryhmä ei itsessään ole pysynyt vakaana, vaan sieltä on siirtymiä niin matalatuloisiin kuin suurituloisiinkin ja toisaalta keskituloisten sisällä henkilöt vaihtavat asemiaan ja kokevat huomattaviakin muutoksia niin suhteellisissa

kuin absoluutteisissa tulotasossaan. Keskituloisiin kuuluminen ei ole siis pysyvä status. Kuuden vuoden seurannassa noin 60 prosenttia keskituloisista säilyttää oman tuloasemansa, eli heillä tuloasema muuttui vähemmän kuin 10 prosenttipistettä suuntaan tai toiseen. Vakain tuloasema on iäkkäämmillä, toimihenkilöillä ja ylempillä keskituloisilla. Sitä vastoin tuloaseman heikkeneminen on koskettanut etenkin yrittäjiä ja työntekijöitä, joskin heikkeneminen on ollut etenkin teollisuus-

työntekijöillä harvinaisempaa 2010-luvun alussa kuin edellisen vuosikymmenen lopussa. Kehitys on ollut erilaista myös asuinpaikan mukaan: maaseudulla tuloaseman heikkeneminen on ollut yleisempää kuin kaupungeissa ja kunnittaiset erot ovat huomattavat. Yrittäjien tilanteesta olisi hyödyllistä tuottaa enemmän tietoa, sillä tässä artikkelissa käytetty tulokäsite ei ota huomioon yrittäjillä yleisiä pääomatuloja.

Oleellinen havainto on, että vaikka Suomessa ”keskiluokalla pyyhkii hyvin” (Haavisto 2018), niin kaikilla keskituloisiin kuuluneilla ei ole mennyt yhtä hyvin, kun tutkimme yksittäisten henkilöiden tuloliikkuvuutta. Tämä jää usein havaitsematta keskimääräisiä ansiotuloja seuraavissa tilastoissa. Keskituloiset eivät siis kaikki seilaa samassa veneessä, vaan he ovat taustastaan riippuen erilaisessa asemassa sen suhteen, miten talouden rakennemuutos ja työn muuttuva maailma heitä kohtelee. Tulojen lasku, pysyvyys tai nousu eivät ole täysin satunnaisia keskituloisten joukossa, vaan parhaiten on mennyt niillä, jotka olivat jo lähtökohtaisesti keskituloisten tulojakauman yläpäässä, ja toimihenkilöillä on mennyt paremmin kuin työntekijäammateissa toimineilla. Tämä muistuttaa Maczulskijn ja Kauhasen (2016) havaintoa kognitiivista taitoa vaatineissa rutiinimaisissa työtehtävissä olleiden yleisemmästä ammatillisesta liikkuvuudesta ylöspäin fyysisissä rutiinimaisissa töissä olleisiin verrattuna. Toisaalta Vainiomäen (2018) tulosten perusteella palkkakehitys saattaa pidemmällä aikavälillä olla palveluammateihin siirtyneillä rutiinimaisien töiden tekijöillä parempi kuin rutiinitöissä pysyneillä. Suhteellisen lyhyt tutkimusjakso ei siis kerro koko tarinaa tuloliikkuvuudesta ja menestyjistä ja häviäjistä.

Ammatinvaihdosten lisäksi merkittävä tekijä tulokehityksessä on asuinpaikka ja sen tarjoamat mahdollisuudet. Havaitsimme analyysissämme, että keskituloisten tulokehityksessä on alueiden välisiä eroja. Jatkossa olisi hyvä selvittää, missä määrin eri alueilla positiivinen tulokehitys on edellyttänyt muuttamista työn perässä. Maczulskij ja Kauhasen puolestaan havaitsivat, että polarisoituneilla työmarkkina-alueilla rutiinimaisista ammateista siirryttiin pois todennäköisemmin kuin muualla, mutta toisaalta työllistyminen uudelleen korkeampipalkkaisein ammatteihin oli helpompaa.

Tulojen epävakaus on keskeinen tulevaisuuden näkömielen epävarmuutta lisäävä tekijä. Oma tu-

loasema sekä sen koettu ja odotettavissa oleva kehitys voivat vaikuttaa henkilön taloudellisen tilanteen ohella henkilön koettuun hyvinvointiin (D’Ambrosio ym. 2019) sekä esimerkiksi poliittiseen käyttäytymiseen (esim. Rovny & Rovny 2017; Gidron & Mijs 2019). Lisäksi muutokset keskituloisten tuloasemassa voivat vaikuttaa esimerkiksi syntyvyyteen ja solmittuihin avioliittoihin kuten Autor ja kollegat (2018) ovat osoittaneet Yhdysvalloissa. Tulokehityksen seuraaminen on siis tärkeää niin henkilön hyvinvoinnin kuin monien yhteiskunnallisten trendien ymmärtämisessä.

Keskiluokkaisten yrittäjien ja teollisuustyöntekijöiden tuloaseman epävakaus on saattanut vaikuttaa esimerkiksi viime vuosien äänestyskäyttäytymiseen. Koettu taloudellinen epävarmuus voi olla merkittävämpi tekijä kuin huono-osaisuus itsessään. Populististen puolueiden tai ehdokkaiden kannattajat eivät esimerkiksi perussuomalaisen tapauksessa ole näyttäneet erityisen pienituloisina (Grönlund & Westinen 2012). Myös Trumpin, Brexitin tai muiden maiden populististen puolueiden menestystä selitettäessä kulttuuriset tekijät ja uhatuksi koettu identiteetti voivat olla merkittävämpiä tekijöitä kuin taloudellinen huono-osaisuus (esim. Inglehart & Norris 2016). Koettu työttömyyden tai tulotason laskun uhka voi kuitenkin vaikuttaa myös niihin, jotka eivät ole menettäneet omaa työtään: muun muassa Allison Rovny ja Jan Rovny (2017) havaitsivat, että oma heikko työmarkkina-asema ennusti korkeampaa radikaalin vasemmiston kannatusta, kun taas omaan ammattiin perustuva korkeampi työttömyyden ja epätyyppillisten työsuhteiden riski ennusti korkeampaa radikaalin oikeiston kannatusta. Noam Gidron ja Jonathan Mijs (2019) taas havaitsivat, että Alankomaissa tulotason heikkeneminen ennusti radikaalin vasemmiston kannatusta, mutta ei radikaalin oikeiston. Tuloliikkuvuuden tai sitä koskevien odotusten yhteys poliittiseen käyttäytymiseen on kysymys, johon tulisi perehtyä jatkotutkimuksissa myös Suomessa.

On huomattava, että keskituloisten osuuden pienentyminen on OECD:n (2019) tulosten ja oman vastaavaa tulokäsitettä soveltaneen analyysimme vertailun perusteella tapahtunut suurimmaksi osaksi jo ennen 2000-lukua. Oletettavasti tämä on liittynyt lähinnä pääomatulojen verotuksen muutokseen 1990-luvulla (Tuomala 2019), ja 2000-luvulla muutos on ollut vähäisempää. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tarina keskiluokan ka-

toamisesta olisi nyt päättynyt, vaan asiaa on syytä seurata jatkossakin. Varmaa on, että keskituloisten joukko muuttaa muotoaan, sillä tiettyjä ammattiryhmiä on kadonnut ja rutiininomaisia teh-

täviä hävinnyt. Keskituloisista ei tulostemme mukaan kuitenkaan kannata puhua yhtenäisenä ryhmänä, sen sijaan voidaan olettaa, että siihen kuuluvien tulokehitys vaihtelee.

Saapunut 1.7.2019
Hyväksytty 14.1.2020

KIRJALLISUUS

- Alesina, Alberto & Perotti, Roberto (1996) Income distribution, political instability, and investment. *European Economic Review* 40 (6), 1203–1228.
- Alvaredo, Facundo & Atkinson, Anthony, B. & Piketty, Thomas & Saez, Emmanuel (2013) The top 1 percent in international and historical perspective. *Journal of Economic Perspectives* 27 (3), 3–20.
- Aristei, David & Perugini, Cristiano (2015) The drivers of income mobility in Europe. *Economic Systems* 39 (2): 197–224.
- Atkinson, Anthony, B. (1997) Bringing income distribution in from the cold. *The Economic Journal* 107 (March), 297–321.
- Atkinson, Anthony B. & Piketty, Thomas (toim.) (2010) *Top Incomes, A Global Perspective*. New York: Oxford University Press.
- Autor, David H. & Dorn, David (2013) The Growth of low-skilled service jobs and the polarization of the US labor market. *American Economic Review* 103 (5), 1553–1597.
- Autor, David & Dorn, David & Hanson, Gordon (2018) When work disappears: manufacturing decline and the falling marriage-market value of young men. NBER working paper 23173, January 2018.
- Bachmann, Ronald & Bechara, Peggy & Schaffner, Sandra (2016) Wage inequality and wage mobility in Europe. *The Review of Income and Wealth* 62 (1), 181–197.
- Banerjee, Abhijit V. & Duflo, Esther (2008) What is middle class about the middle classes around the world? *Journal of Economic Perspectives* 22 (2), 3–28.
- Bartelsman, Eric J. & Haltiwanger, John & Scarpetta, Stefano (2004) Microeconomic evidence of creative destruction in industrial and developing countries. IZA Discussion Paper, no. 1374.
- Böckerman, Petri & Vainiomäki, Jari (2014) Kutistuu-ko keskiluokka Suomessa? *Talous ja Yhteiskunta*, 1/2014, 40–47.
- Dallinger, Ursula (2013) The endangered middle class? A comparative analysis of the role played by income distribution. *Journal of European Social Policy* 23 (1), 83–101.
- D'Ambrosio, Conchita & Jäntti, Markus & Lepinteur, Anthony (2019) Money and Happiness: Income, Wealth and Subjective Well-being. *Social Indicators Research*. (julkaistu verkossa 12.9.2019)
- Eurofound (2014) *Drivers of recent job polarization and up-grading in Europe*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Fernández-Macías, Enrique (2012) Job polarization in Europe? Changes in the employment structure and job quality, 1995–2007. *Work and Occupations* 39 (2), 157–182.
- Frank, Robert H. (2007) *Falling behind: how rising inequality hurts the middle class*. Berkeley: University of California Press.
- Frey, Carl Benedikt & Osborne, Michael (2013) *The Future of Employment. How Susceptible Are Jobs to Computerisation?* Working Paper, Oxford Martin Programme on Technology and Employment. University of Oxford.
- Gangl, Markus (2005) Income inequality, permanent incomes and income dynamics – comparing Europe to the United States. *Work and Occupations* 32 (2), 140–162.
- Gidron, Noam & Mijs, Jonathan J.B. (2019) Do changes in material circumstances drive support for populist radical parties? Panel data evidence from the Netherlands during the Great Recession, 2007–2015. *European Sociological Review* 35 (5), 637–650.
- Goos, Maarten & Manning, Alan & Salomons, Anna (2014) Explaining Job Polarization: Routine-Biased Technological Change and Offshoring. *American Economic Review* 104 (8), 2509–26.
- Gornick, Janet C. & Jäntti, Markus (2013) Introduction. In Janet C. Gornick & Markus Jäntti (eds.) *Income inequality. Economic disparities and the middle class in affluent countries*. Stanford: Stanford University Press, 1–47.
- Grönlund, Kimmo & Westinen, Jussi (2012) Puoluevalinta. Teoksessa Sami Borg (toim.) *Muutosvaalit 2011. Selvityksiä ja ohjeita 16/2012*. Helsinki: Oikeusministeriö, 156–188.
- Haavisto, Ilkka (2018) Vankistuva keskiluokka. EVA analyysi no. 63, 29.5.2018. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2018/05/eva_analyysi_no_63.pdf (luettu 1.7.2019)
- Inglehart, Ronald F. & Norris, Pippa (2016) *Trump, Brexit, and the rise of populism: economic have-nots and cultural backlash*. Harvard Kennedy School Working Paper, no. RWP16-026, August 2016.

- Littrell, Jill & Brooks, Fred & Ivery, Jan & Ohmer, Mary L. (2010) Why you should care about the threatened middle class. *Journal of Sociology & Social Welfare* 37 (2), 85–112.
- Maczulskij, Terhi & Kauhanen, Merja (2016) Työmarkkinoiden polarisaatio ja työvoiman liikkuvuus – mihiin rutiininomaista työtä tekevät työntekijät päätyvät. *Kansantaloudellinen aikakuskirja* 112 (3), 284–296.
- Maliranta, Mika (2005) R&D, international trade and creative destruction – empirical findings from Finnish manufacturing industries. *Journal of Industry, Competition and Trade* 5 (1), 27–58.
- Maliranta, Mika & Määttä, Niko (2014) Innovointi, luova tuho ja tuottavuus. *ETLA muistio* 25, 19.3.2014.
- Milanovic, Branko (2017) Tuloerot globalisaation aikakaudella. Tampere: Vastapaino.
- Murphy, Emily C. & Oesch, Daniel (2018) Is employment polarisation inevitable? Occupational change in Ireland and Switzerland, 1970–2010. *Work, Employment and Society* 32 (6), 1099–1117.
- OECD (2015) *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2019) *Under pressure: The squeezed middle class*. Paris: OECD publishing.
- Oesch, Daniel & Rodríguez Menés, Jorge (2011) Upgrading or polarization? Occupational change in Britain, Germany, Spain and Switzerland, 1990–2008. *Socio-Economic Review* 9 (3), 503–531.
- Pavlopoulos, Dimitris & Muffles, Ruud & Vermunt, Jeroen K. (2010) Wage mobility in Europe. A comparative analysis using restricted multinomial logit regression. *Quality & Quantity* 44 (January), 115–129.
- Pressman, Steven (2007) The Decline of the Middle Class: an International Perspective. *Journal of Economic Issues* XLI (1), 181–200.
- Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2019) Polarisaatiosta ja keskiluokan kiihtymisestä. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (2), 214–225.
- Rosenthal, Neal H. (1985) The shrinking middle class: myth or reality. *Monthly Labour Review* 108 (3), 3–10.
- Rovny, Allison E. & Rovny, Jan (2017) Outsiders at the ballot box: operationalizations and political consequences of the insider–outsider dualism. *Socio-Economic Review* 15(1), 161–185.
- Scheve, Kenneth & Slaughter, Matthew J. (2004) Economic insecurity and the globalization of production. *American Journal of Political Science* 48 (4), 662–674.
- Thompson, Michael J. (2007) *The Politics of Inequality. A Political History of the Idea of Economic Inequality in America*. New York: Columbia University Press.
- Tuomala, Matti (2019) *Markkinat, valtio & eriarvoisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Vaalavuo, Maria (2015) *Poverty dynamics in Europe: from what to why*. Working paper 03/2015. Brussels: European Commission.
- Vaalavuo, Maria & Kauppinen, Timo M. (2019) *Suomalaisten ansiotuloliikkuvuus ja ammattiryhmän vaihdokset rakennemuutoksen aikana*. Tutkimuksesta tiiviisti 12/2019. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 2019.
- Vainiomäki, Jari (2018) Ketkä poistuvat rutiiniammaiteista ja kuinka se vaikuttaa tulevaan palkkakehitykseen? *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (3), 272–286.
- Van Reenen, John (2011) Wage inequality, technology and trade: 21st century evidence. *Labour Economics* 18 (6), 730–741.
- Vaughan-Whitehead, Daniel (2016) *Europe's disappearing middle class?* Cheltenham: Edward Elgar. International Labour Office.

ENGLISH SUMMARY

Maria Vaalavuo & Timo M. Kauppinen: In it together? Earnings mobility among middle-income groups during times of structural change in Finland (Samassa veneessä? Keskituloisten tuloliikkuvuus rakennemuutoksen Suomessa)

Structural changes in the economy, technological progress and globalization have affected work, earnings and economic security around the world. Income inequalities within countries have widened and, according to some estimations, the middle class has lost out. In this article, we examine how the earnings of middle-income groups in Finland have developed in the 2000s. Using comprehensive register data to follow middle-income groups for six years from 2004 to 2009 and from 2010 to 2015, we investigate which factors are associated with changes in relative earnings status. Middle-income groups include individuals whose earnings are 75–200 per cent of the national

median. Using multinomial logistic regression analysis, we identify factors that are associated with a stable, deteriorating or improving relative income status.

The results show that the self-employed and industrial workers, in particular, have a greater risk of experiencing a drop in their earnings position. The risk is also higher in rural areas. Significant variation was detected across municipalities. The main differences between the two time periods under study were the more negative earnings development among industrial workers during the first period and the more negative development among farmers during the second period. In the future, these results should be combined with research on other socio-political developments, such as changes in political behaviour.

Keywords: earnings, income mobility, middle class, register data, structural change, work.